

Kronika

2021 m. rugsėjo 9 d. Lietuvos mokslų akademijos didžiojoje konferencijoje salėje buvo pristatyta prof. habil. dr. Domo Kauno monografija *Martynas Jankus: tautos vienytojas ir lietuvių spaudos kūrėjas*. Šio fundamentalaus leidinio sutiktuvėse dalyvavo autorius prof. habil. dr. Domas Kaunas (VU, LMA), doc. dr. Silva Pocyte (KU), prof. dr. Roma Bončkutė (KU, LLTI) ir prof. dr. Aušra Navickienė (VU).

Monografijoje pristatoma istorinė asmenybė – Mažosios Lietuvos politikos ir visuomenės veikėjas, spaustuvininkas, publicistas, Tilžės akto signataras (1918), vienas lietuvių tautinio sąjūdžio vadovų, Mažosios Lietuvos patriarchas – Martynas Jankus (1858–1946). Leidinys solidus tiek savo apimtimi, iliustracijomis, šaltinių baze, tiek turiniu, apimančiu visą Jankaus gyvenamą laikotarpį.

Renginio metu buvo pristatyta Jankaus asmenybė, kalbėta apie jos formavimąsi lėmusias etnines, kultūrinės bei politines aplinkybes. Taip pat dėmesys buvo skirtas politinei, kultūrinei bei leidybinei Jankaus veiklai aptarti, ypač išskiriant jo pastangas puoselėti lietuvybę. Pristatyme taip pat dalytasi įžvalgomis apie Jankaus vaidmenį Klaipėdos krašto ir Lietuvos valstybės politiniame gyvenime. Renginio dalyviai dėmesį atkreipė į leidinyje panaudotų šaltinių gausą, dėmesio skirta amžininkų atsiminimams.

Leidinyje *Martynas Jankus: tautos vienytojas ir lietuvių spaudos kūrėjas* – svarbus, reikšmingas ir ilgai lauktas prof. Domo Kauno darbas, grąžinęs Martyną Jankų į lietuvių kultūrinę atmintį bei kruopščiai atkūręs jo asmenybės paveikslą.

KOTRYNA REKAŠIŪTĖ

2021 m. lapkričio 1–3 d. Tartu universitete (*Estija*) vyko 14-oji tarptautinė Estijos lyginamosios literatūros asociacijos konferencija „Lyrinės poezijos veiksnys formuojantis literatūrinėms kultūroms“ (*The Factor of Lyrical Poetry in the*

Formation of Literary Cultures). Konferenciją organizavo Estijos lyginamosios literatūros asociacija ir Tartu universiteto Literatūros ir teatro studijų katedra. Konferencijos dalyvius ir svečius pasveikino Tartu meras Urmas Klaasas, Menų ir humanitarinių mokslų fakulteto dekanas Antis Selartas, Estijos lyginamosios literatūros asociacijos garbės pirmininkas Jūris Talvetas. Įžanginėmis pastabomis pasidalijo Liina Lukas, Estijos lyginamosios literatūros asociacijos pirmininkė.

Plenarinį pranešimą „Emocinės bendruomenės: lyrika kaip forma, afektas ir platforma“ perskaitė Amsterdamo universiteto profesorius Joepas Leerssenas. Pasak prelegento, gebėjimas suvienyti skaitytojus yra gerai žinoma socialinė literatūros funkcija. Profesorius pastebėjo, kad kylanti romantinio nacionalizmo banga paprastai lemia dviejų žanrų – romano (istorinio arba melodraminio) ir lyrinės baladžių poezijos – (at)gimimą. Pranešime analizuota, kodėl šie žanrai beveik vienu metu iškyla kaip pagrindiniai romantinės literatūros ir romantinės tautos kūrimo nešėjai ir kaip galima palyginti jų atitinkamas skaitytojus vienijančias funkcijas.

Toliau darbas vyko paralelinėse sesijose. Per tris konferencijos dienas nuotoliniu būdu ir dalyvaujant tiesiogiai buvo perskaityta beveik 60 pranešimų. Prelegentai atstovavo penkiolikai įvairių šalių universitetų ir kitų mokslo įstaigų bei atminties institucijų. Tarp dalyvių buvo 6 mokslininkės iš Lietuvos: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutui atstovavo Gitana Vanagaitė, Ona Dilytė, Asta Vaškeliene, Živilė Nedzinskaitė, Aušra Jurgutienė, Mykolo Romerio universitetui – Lora Tamošiūnienė.

Daugumoje pranešimų analizuota įvairių šalių XIX–XX a. literatūra, taip pat XXI a. tekstai. Džiugu pastebėti, kad šiais metais nemažai dėmesio buvo skirta ir XVI–XVIII a. literatūros klausimams. Tiina-Erika Friedenthal (Tartu universitetas) pranešime „Poezija apie Kristaus kančią XVII a. Estijoje, Livonijoje ir Kurše“ analizavo šių kūrinių kontekstą, parašymo aplinkybes ir inspiracijas, publikavimo ypatumus. Prelegentė kėlė klausimą apie galimą šios tradicijos recepciją, aptarė juose išreikštas teologines pažiūras ir atkreipė dėmesį į kūrinių poetinės formos ir stiliaus raidą.

Martinus Klökeris (Estijos mokslų akademijos Under ir Tuglaso literatūros centras) savo pranešime analizavo Naujųjų laikų poezijos vietą ir funkciją literatūrinėje kultūroje. Pasak prelegento, nuo XVI a. humanistinio ugdymo institucijose pagal to meto reikalavimus į retorikos programą buvo įtrauktos antikinių poetų studijos, peraugančios į savarankišką lotyniškų ir graikiškų

eilėraščių kūrimą. Perėjus prie vietinės (vokiečių) kalbos, jų literatūrinė recepcija pastebimai suaktyvėjo, nes tokius kūrinius galėjo suprasti platesni gyventojų sluoksniai. Tai buvo ypač svarbu poezijos atveju: eilėraščiai buvo suvokiami kaip dainos (*carmina*), kurios dėl savo prigimties turėtų būti dainuojamos, todėl jas galėjo išgirsti ir užfiksuoti ir neraštingi žmonės. Poezijos vaidmenį Baltijos šalių literatūrinės kultūros kaitoje Klökeris nagrinėjo remdamasis trimis pavyzdžiais: (1.) Rygoje apie 1580 m. susiformavusia humanistine literatūrine kultūra, kurioje svarbų vaidmenį atliko ir lotyniška bei vokiška poezija; (2.) panašia literatūrine kultūra, maždaug po 50 metų susiformavusia Taline (tačiau jai kur kas didesnę įtaką darė poezija, parašyta vokiečių kalba); (3.) pagaliau eilėraščiais, esančiais to meto Estijos riterių sekretoriaus Taline Kasparo Mejerio (Caspar Meyer) meilės laiškuose. Šie eilėraščiai akivaizdžiai rodo poezijos svarbą ir funkciją žmogaus gyvenime.

Avė Mattheus (Talino universitetas) ir Paulas Daija (Latvijos nacionalinė biblioteka) bendrą pranešimą skyrė Christiano Felixo Weiße's poezijos recepcijai Estijoje ir Latvijoje. Prelegentai aptarė strategijas, kurias estų ir latvių autoriai taikė versdami ir adaptuodami Weiße's eilėraščius. Jos varijuoja nuo tikslaus prasmės ir formos vertimo iki originalaus teksto modifikavimo. Pranešime taip pat nagrinėtos pagrindinės estų ir latvių autorių vertimui pasirinktų Weiße's eilėraščių temos: valstiečių ir kaimo idealizavimas, jausmingi, kartais net erotiniai meilės lyrikos motyvai. Šios temos buvo naujos estų ir latvių poezijoje ir pasirinktos kaip atitikusios Baltijos šalių valstiečių švietimo ir ugdymo programą.

Beata Paskevica (Latvijos nacionalinė biblioteka) pranešime pristatė Rygos Šv. Jokūbo bažnyčios pastoriaus Friedricho Bernhardo Blaufušo poetinę kūrybą. Šis ligi šiol vis dar menkai žinomas pietistų poetas Baltijos vokiečių ir latvių literatūroje iškilo XVIII a. viduryje. Prelegentė aptarė jo kūrinį, trumpai vadinamą *Livonijos paminklu* (1753). Jis parašytas vokiečių kalba, rankraštis (autografas) saugomas Latvijos valstybiniame istorijos archyve. Tai epinė poema, iki šiol buvusi nežinoma Baltijos vokiečių, latvių ir estų kultūros ir literatūros istorijoje, laikytina eiliuota kronika, pasakojančia apie to meto įvykius Livonijoje ir pietistų veiklą latviškoje ir estiškoje Livonijos dalyse. Manoma, kad Blaufušas galbūt parašė ir kelias lyrines bažnytines giesmes latvių kalba. Nemaža tikimybė, kad jis yra ir kelių vokiškų eilėraščių ir epinės poemos apie misionieriaus Christiano Davido gyvenimą autorius.

Janika Päll (Tartu universitetas) analizavo antikinės graikų ir lotynų poezijos vertimus į šiuolaikinės estų lyrikos kalbą. Prelegentė daugiausia svirstė apie antikinės poezijos vaidmenį formuojant estų poetinę tradiciją ir apie vertėjams kylantį iššūkį: ar stengtis versti antikiniais metrais, ar jų atsisakyti. Iš pradžių ji pateikė trumpą klasikinės tradicijos paveiktų autorių ir kūrinių tipologiją (nuo Kässu Hanso (1708) iki Matso Traato (2021), o tada sutelkė dėmesį į Kristianą Jaaką Petersoną. Aptardama kai kuriuos jo originalius kūrinius, svarbius estų literatūros istorijai, Päll atskleidė, kodėl klasifikacija „odės kaip laisvasis eilėraštis“ buvo priimtinesnė už daug tikslesnę klasifikaciją „ditirambai / pajanai, eiliuoti graikiškais lyriniais metrais“.

Kristi Viiding (Estijos mokslų akademijos Under ir Tuglaso literatūros centras, Lenkijos mokslų akademija) pranešime „1648 m.: Joachimo Rachelio posūkis Naujųjų laikų humanistinėje Livonijos poezijoje“ aptarė pirmuosius Livonijos spaudinius. Ji pažymėjo, kad, nepaisant fakto, jog pirmoji spaustuė Rygoje pradėjo veikti 1588 m., pirmasis eilėraščių rinkinys čia buvo publikotas tik 1599 m. Tai buvo proginis leidinys, skirtas Lietuvos didikų Leono Sapiegos ir Elžbietos Radvilaitės vestuvėms. Rinkinį sudarė Livonijoje dirbusių lenkų ir lietuvių pareigūnų bei iš Livonijos kilusio poeto Davido Hilcheno eilėraščiai (iš viso 9 kūriniai). Pirmoji vietinio autoriaus *opera omnia* – trijų tomų pomirtinis Prūsijos ir Livonijos humanisto Danieliaus Hermanno proginis eilėraščių rinkinys pasirodė 1614–1615 m. Apie 1630 m. spaustuves įkūrus Tartu ir Taline, įvairių autorių proginės poezijos leidyba ėmė sparčiai augti. Pasak Viiding, iki šiol Estijos ir Livonijos Naujųjų laikų poezijos tyrimuose nebuvo atsižvelgta į svarbų etapą – pirmojo ne proginės poezijos rinkinio *Šimtas epigramų* (*Centuria epigrammatum*, 1648) publikavimą. Jo autorius – vokiečių satyrikas Joachimas Rachelis (1618–1669). Jis 1640 m. buvo Estijos ir Livonijos didikų šeimų rūmininkas ir trumpai studijavo Tartu akademijoje. Šiam poezijos rinkiniui nereikėjo nei viešo renginio, nei kolektyvinės autorystės – jį parašė vienas poetas, „poetizuodamas“ savo idėjas, patirtį ir žinias.

Ona Dilytė (LLTI) pranešime „Lyrinės poezijos esmės paieškos XVII a.: Sarbievijaus pastangos“ akcentavo, kad Sarbievijus, be kitų dalykų, savo poetikos skyriuje „Characteres lyrici“ daug teorinio dėmesio skyrė lyrikai kaip žanrui identifikuoti ir jos specifiniams bruožams aptarti. Lygindamas lyrinę išmonę su kitomis poezijos rūšimis, Sarbievijus ją apibrėžė kaip „tinkamesnę svarbiems, didingiems, kilniems ir nuo kasdienybės nutolusiems dalykams vaizduoti“.

Pranešime daugiausia dėmesio buvo skirta Sarbievijaus aptariamiems „mišrios invencijos“ (pasak Sarbievijaus, būdingos ir kitiems žanrams, pavyzdžiui, epui) atvejams ir jo apibrėžiamiems specifiniams lyrinės fikcijos bruožams, atskiriantiems ją nuo, pvz., epinės fikcijos. Prelegentė pastebėjo, kad Sarbievijus, sureikšmindamas subjekto vaidmenį lyrinėje kūryboje, priartino jį prie subjekto sampratos moderniosiose literatūros teorijose. Remiantis pavyzdžiais, pranešime taip pat buvo analizuotos Sarbievijaus aptariamos ekfrastinės lyrinės poezijos priemonės ir jų taikymas paties autoriaus ir kitų to meto poetų lyrikoje.

Asta Vaškeliene (LLTI) pranešime „Officio Musae dolentis aut gaudentis...“ nagrinėjo kūrėjo individualios raiškos reprezentacijas XVIII a. Lietuvos lotyniškoje proginėje poezijoje. Šio laikotarpio lotyniškosios literatūros, kuri rėmėsi humanistinio mokymo tradicija, autoriai privalėjo paisyti konvencinių dalykų. Jie turėjo gerai išmanyti senovės graikų ir romėnų poetų kūrybą ir, taikydami retorikos bei poetikos taisykles, gebėti juos imituoti, naudotis literatūriniais topais, mitologinėmis realijomis ir pan. Remiantis kuklumo samprata ir tuo metu gyvavusia tradicija, kūriniai dažnai būdavo pasirašomi kokios nors vienuolijos vardu arba išeidavo kaip anoniminiai. Prelegentė, remdamasi proginės poezijos pavyzdžiais, atskleidė, kaip poetas (ir koku mastu) galėjo išreikšti savo asmeninį džiaugsmą ar liūdesį kultūrinių tradicijų, žanrinių konvencijų ir retorikos taisyklių suvaržytame tekste.

Živilė Nedzinskaitė (LLTI) pranešime „Lyrinės poezijos reikšmė XVII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gedulinėje kultūroje: vieno kūrinio istorija“ nagrinėjo Jono Kimbaro kūrinį *Funebria*, parašytą lotyniškai, išleistą Vilniuje 1603 m. Tai vienas įdomesnių XVII a. LDK kūrinių. Jis buvo parašytas mirus Teodoro Lackio (1554–1610) žmonai Izabelei Bonarelli (1567–1602). Pranešime daugiausia dėmesio skirta lyriniais eilėraščiams, sudarantiems baigiamąją šio įdomaus ir išskirtinio kūrinio dalį. Prelegentė taip pat parodė, kuo šie lyriniai eilėraščiai išsiskiria iš kitų to meto LDK gedulinės literatūros kūrinių, ir aptarė jų įtaką tolesnei lyrinės literatūros raidai.

ASTA VAŠKELIENĖ

2021 m. lapkričio 11 d. Lietuvos mokslų akademijos Mažojoje konferencijų salėje vyko Lietuvių kalbos instituto mokslininkų – akad. prof. habil. dr. Grašildos Blažienės (LKI, LMA) ir dr. (HP) Onos Aleknavičienės (LKI) – parengtų kapitalinių mokslo leidinių pristatymas. Renginio metu buvo pristatytas

faksimilinis, kritinis *Povilo Frydricho Ruigio gramatikos Anfangsgründe einer Littauischen Grammatick (1747)* leidimas ir minėtų tyrėjų parengta monografija *Povilas Frydrichas Ruigys*. Leidinius recenzavo dr. Liucija Citavičiūtė (LLTI) ir doc. dr. Vilma Zubaitienė (VU). Knygų sutiktuvėse pranešimus skaitė leidinių parengėjos, dalyvavo ir pasisakė akad. habil. dr. Domas Kaunas (VU, LMA), Vilma Zubaitienė ir dr. Kotryna Rekašiūtė (LMAVB). Renginį vedė dr. Inga Strungytė-Liugienė (LKI).

XVIII a. lietuvių kalbai ir raštijai vokiečiai Ruigiai sukūrė reikšmingų darbų. Rašomosios lietuvių kalbos tyrėjams ypatingai svarbi 1747 m. Karaliaučiuje išleista *Povilo Frydricho Ruigio (Paul Friedrich Ruhig, apie 1721 – po 1784) lietuvių kalbos gramatika*, kuri iki šiol nebuvo išversta į lietuvių kalbą. Pristatytuose leidiniuose mokslininkės dėmesį skyrė P. F. Ruigio asmenybei ir gramatikos sukūrimo aplinkybėms nustatyti. Kaip teigė leidinių parengėjos, išstudijavus naujus archyvinis šaltinius buvo siekta nustatyti naujų bibliografinių duomenų apie tėvą Pilypą (Philipp Ruhig, 1675–1749) ir sūnų Povilą Frydrichą Ruigius bei išryškinti išskirtines P. F. Ruigio gramatikos ypatybes, jos ryšius su ankstesniais kalbiniais ir religiniais veikalais.

Pristatymo metu Domas Kaunas aptarė pasirodžiusių leidinių svarbą mokslo visuomenei. Viena iš leidinių recenzenčių Vilma Zubaitienė atliktus tyrimus įvardijo kaip įdomią tyrimų erdvę, kuri domins įvairių sričių atstovus (kalbininkus, literatūrologus ir kt.). Kotryna Rekašiūtė pabrėžė reikšmingą parengėjų indėlį dirbant su mokslo pasaulyje visiškai naujais, netirtais archyviniais šaltiniais, kurie leido artimiau pažinti Ruigių šeimą, gramatikos sukūrimo istoriją ir aplinkybes. Išstudijuoti archyviniai rankraštiniai XVIII a. šaltiniai patikslino kai kuriuos biografinius duomenis apie lietuvių kalbai ir raštijai nusipelnusių Ruigių šeimos atstovų gyvenimą ir veiklą. Neabejotina, jog šie svarūs mokslo leidiniai teiks žinių tolesniems senųjų gramatikų bei rašomosios kalbos tyrimams, papildys duomenis apie Prūsijos Lietuvos raštiją.

KOTRYNA REKAŠIŪTĖ

2020 m. lapkričio 25–26 d. *Lietuvių literatūros ir tautosakos institute vyko mokslinė konferencija „Herojai ir antiherojai senojoje Lietuvos literatūroje“ (XXI Jurgio Lebedžio skaitymai)*. Konferencija buvo skirta Jono Karolio Chodkevičiaus (1570–1621) jubiliejiniams metams. Ją surengė LLTI Senosios

literatūros skyriaus organizacinė grupė (Mintautas Čiurinskas, Ona Dilytė-Čiurinskienė, Kęstutis Gudmantas, Darius Kuolys, Živilė Nedzinskaitė), o rengimo darbams vadovavo Asta Vaškelienė. Renginys dėl pandemijos sąlygų vyko mišriuotu būdu – dauguma pranešėjų dalyvavo gyvai, kalbėjo ir bendravo LLTI salėje, bet kai kurie pranešėjai ir didžioji dauguma klausytojų buvo prisijungę per nuotolį. Visi konferencijos dalyviai tokiu būdu galėjo ne tik bendrauti, konferencija buvo ne tik tiesiogiai transliuojama per Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto *Facebook* paskyrą, bet jos įrašas bene pirmą kartą JLS istorijoje iš karto atsidūrė ir LLTI paskyros *YouTube* platformoje.

Konferencijos programa paskelbta ir yra prieinama LLTI interneto tinklapyje: <http://www.llti.lt/failai/Lebedzio%20tezes.pdf>; pranešimų santraukų leidinio tekstai, pristatantys jų turinį – taip pat: <http://www.llti.lt/failai/Lebedzio%20oprograma.pdf>.

Todėl čia tik trumpai paminėsime šio dviejų dienų renginio pranešimų temas.

Pirmąją konferencijos dieną žanginiame Sigitto Narbuto (LMAVB) pranešime buvo aptartas Jono Karolio Chodkevičiaus vaizdavimas Lietuvos neolotyniškoje poezijoje. Šiuose proginiuose poezijos kūriniuose apdainuojami ne visi, o tik svarbiausi įvykiai ir Chodkevičiaus nuopelnai, pagerbiami ir šeimos nariai. Pagal įvykio turinį juos galima apžvelgti teminėmis grupėmis, išskiriant herojinę, laidotuvių, sveikinimų (gimimo bei pareigų pradžios proga) ir dėkojimo už suteiktis poeziją. Pranešime buvo aptartas kūrinių turinys, pateikta įdomesnių ištraukų vertimų.

Toliau pirmojoje sesijoje buvo perskaityti iškalbos menui skirti pranešimai. Vienas jų tiesiogiai susijęs su Chodkevičiaus asmeniu: Viktorija Vaitkevičiūtė (LNMMB) pristatė septynis laidotuvių pamokslius (šešis lenkų kalba ir vieną lotynišką), pasakytus po garsiojo karvedžio laidotuvių. Pranešime atidžiau žvelgta į pamokslininkų kuriamą Chodkevičiaus paveikslą, siekta nusakyti, kuo skyrėsi ir kuo buvo panašūs kiekvieno iš pamokslininkų aptarti šio garsaus didiko bruožai, kokie pasitelkti vaizdiniai, retorikos priemonės. Nijolės Klingaitės-Dasevičienės (VUB) pranešime buvo gilinamasi į proginių paneigirinių kūrinių rašymo teorinius pagrindus, nagrinėjami herojaus paveikslas kūrimo būdai, pristatomi pagrindiniai šlovinamosios kalbos (*laus*) elementai ir komponavimo principai, taikyti XVII a. Vilniaus universiteto profesorių bei studentų ir aptariami Žygimanto Liauksmo, Kazimiero Vijūko-Kojalavičiaus, Mykolo Radau veikaluose.

Pirmoje popietinėje sesijoje pranešimai buvo skirti poezijai ir išsidėstė chronologine tvarka pagal aptariamus autorius. Mintautas Čiurinskas (LLTI) pranešime siekė atkreipti klausytojų dėmesį ne tiek į Oršos mūšio (1514) propagandos šaltiniuose, kurių didelė dalis yra poetiniai kūriniai, dažniausiai minimus ir geriausiai žinomus herojus (antai valdovą Žygimantą ar jo oponentą „maskvėną“ Bazilijų), bet į mažiau žinomus, o kartu – žemesnio rango, asmenis, kurių vardai vienaip ar kitaip buvo įamžinti: narsa pasižymėjusius karius, žuvusiuosius, belaisvius ir kt. Pritrūkus laiko nespėta paminėti bene vienintelės karo „herojės“ moters – valdovo sutuoktinės Barboros, kurios vardu jos sekretorius Andriejus Kšyckis Vilniuje sukūrė puikų poetinį laišką valdovui. Darius Antanavičius (LII) kalbėjo apie LDK XVI a. antrosios pusės – XVII a. pradžios herojinių poemų rašymo būdą, daugiau dėmesio skirdamas autorių naudotiems šaltiniams ir parodydamas, kad Bazilijus Hiacintijus, Pranciškus Gradovskis, Elijas Pielgžimovskis, Andrius Rimša, Jonas Radvanas ir Laurencijus Bojeris daugiausia rėmėsi jiems prieinama spausdinta medžiaga, t. y. iki tol pasirodžiusiomis knygomis. Įdomus pranešėjo atradimas, pagrįstas teismų dokumentais, kad Gradovskis jo pavaizduotame 1581 m. žygyje į Maskoviją pats asmeniškai nedalyvavo. Živilė Nedzinskaitė (LLTI) aptarė pirmuosius tradiciškai Sarbievijui priskiriamus kūrinius, parašytus Kražių kolegijoje dėstant poetiką 1617–1619 m. ir išspausdintus ne jo paties, bet Kražių jaunuomenės ar Kražių Apolono vardu, todėl keliančius klausimų dėl autorystės. Šie darbai panegirinio pobūdžio, dedikuoti tuomečiam Žemaičių vyskupui Stanislovui Kiškai, Žemaičių seniūnui Jeronimui Valavičiui ir kolegijos fundatoriui Jonui Karoliui Chodkevičiui.

Antroje sesijoje nuskambėjo du pranešimai, skirti politinei valstybę valdančių „herojų“ refleksijai ir sampratai. Matas Grubliauskas (LKTI) atkreipė dėmesį į senatorių luomą ir senatoriaus pareigybės apibrėžtis LDK jėzuitų (daugiausia veikusių Vilniuje) tekstuose. Tiesioginių ir netiesioginių atsakymų į klausimą, kokios yra idealaus senatoriaus savybės, rasti ir tam tikrų bendrumų išvelgti galima tokiuose veikaluose kaip Luko Zaluskio *Visuotinė filosofija*, Arono Aleksandro Olizarovijaus *Apie politinę žmonių sąjungą*, Petro Skargos *Seimo pamokslai*, Jono Chondzinskio *Vieno lenkų kunigo apmąstymai*, taip pat Andriaus Boreišos, Zacharijo Modzelevskio ir Kristupo Pucilovskio politikos paskaitose. Skirmantas Knieža (VU) aptarė veikalą, atsiradusį 1669 m. politinėms grupuotėms kovojant ATR valdovo rinkimuose. Tai nemažas Jurgio Vlikovijaus Lietuvos traktatas *Politinių įrodymų, koks karalius*

turi būti renkamas Lenkijoje, apsvarstymas, priskiriamas vokiečių filosofui Gottfriedui Wilhelmui Leibnizui. Analitiškai buvo pristatyta Leibnizo politinė mintis ir pagrindinės traktate apibrėžtos tinkamiausio valdovo savybės. Atkreiptas dėmesys, kad 59-ojoje premisoje valdovo kilmės iš Jogailaičių svarba be kita ko argumentuojama pasiremiant mitologine Lietuvos metraščių dalimi (kilmės iš romėnų teorija).

Antroji konferencijos diena prasidėjo dviem su Chodkevičiaus asmeniu susijusių temų pranešimais. Genutė Kirkienė (VU), pastaruoju metu daug dėmesio skirianti Jono Karolio Chodkevičiaus biografijos tyrimams ir šio istorinio Lietuvos herojaus pristatymui visuomenėje, aptarė herojaus išsilavinimo faktus. Chodkevičių ji pristatė platesniame kontekste, aptardama visos giminės reikšmę Lietuvos valstybės procesuose ir istorinių nuopelnus. Pranešime buvo apibendrinta ir pademonstruota vaizdinė istorinė medžiaga iš mokslinės ekspedicijos, apsilankymo Paduvos universitete. Kirkienė pranešimą užbaigė pasiremmdama Simono Starovolskio žinia, kad Chodkevičius lankėsi Maltoje, siekdamas išmokti karybos meno. Po pranešimo šiam Starovolskio teiginiui oponavo Darius Antanavičius, anot kurio, tokiam faktui pagrįsti vis dar nepakanka įrodymų. Tojanos Račiūnaitės (VDA) pranešime remiantis literatūriniais kūrniais ir kitais šaltiniais buvo aptarti su Jonu Karoliu Chodkevičiumi susiję Švč. Mergelės Marijos atvaizdai, jų kulto vietos ir istoriniai kontekstai, Chodkevičiaus marijinis maldingumas, jo skatinta galingo donatoriaus veikla. Kūrinių epizodai lyginti su valdovų ir karžygių pamaldžių gestų bendrąja topika. Siekta atsakyti į klausimą, kurie Švč. Mergelės Marijos atvaizdai buvo karvedžio regėti, melsti; analizuotas etmono ryšio su Žirovicų Švč. Mergele Marija faktas (tai bene vienintelis išlikęs Chodkevičių „regėjęs“ atvaizdas). Trečiajame sesijos pranešime Darius Kuolys (LLTI, VU) sutelkė dėmesį į to meto ir praeities asmenybių heroizaciją, būdingą LDK Apšvietos literatūrai. Vienas svarbiausių heroizuotų idealių personažų buvo paskutinysis Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Stanislovas Augustas Poniatovskis – apsišvietusio monarcho vaizdinys turėjo sutelkti ir mobilizuoti pažangai krašto visuomenę. Taip pat reikšmingas simbolinis vaidmuo teiktas ir anksčiau amžių LDK politikams ir karo vadams: Leonui Sapiegai, Jonui Karoliui Chodkevičiui ir kitiems, jie to laiko literatūroje net įgyja raiškių Apšvietos žmogaus bruožų. Įsidėmėtina, kad proginė amžiaus literatūra tarp sektinų herojų iškelia ir apsišvietusias moteris.

Paskutiniojoje sesijoje nuskambėjo du pranešimai, skirti kultūriškai svarbiems mitiniams herojams. Sergejus Temčinas (LLTI) pasisakė dėl Sovijaus vardo kilmės. Vienoje iš vardo kilmės versijų dar XIX a. Sovijaus vardas ir saktė buvo siejami su Arabijos pusiasalio pietuose gyvenusių sabių tautos pavadinimu ir atitinkamu teonimu Sabis; profesorius pateikė naują Sovijaus vardo kilmės paaiškinimą, siejantį jį su Senovės Egipto istorija ir jos vėlesne refleksija. Po pasisakymo užsimezgė įdomi mokslinė polemika su nuotoliniu būdu konferencijoje dalyvavusiu Ilja Lemeškinu. Roma Bončkutė (KU, LLTI) pranešime dėmesį sutelkė į Simono Daukanto veikalo *Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių* (1845) mitinių herojų panteoną, aptarė mitinių herojų panteono kaitą Daukanto veikaluose ir svarstė apie naujo įstatymų kūrėjo Odino atsiradimo jame priežastis.

Konferenciją užbaigė apskritojo stalo diskusija „Kaip senoji Lietuva skaitė Palemono mitą?“, kurią moderavo Darius Kuolys (VU, LLTI), o įvadiniu pranešimu pradėjo Kęstutis Gudmantas (LLTI), supažindinęs diskusijos dalyvius su pirminiais šaltiniais šios temos tyrimo kryptimis, problematika (kaip antai, buvo atkreiptas dėmesys į XVI, XVII a. ir XVIII a. pirmosios pusės skaitytųjų įrašus Lietuvoje saugomuose Martyno Bielskio ir Motiejaus Strijkovskio kronikų egzemplioriuose, itin stiprią Palemono mito recepciją XVIII–XIX a. Žemaitijoje). Toliau pasisakė Sergejus Temčinas (LLTI), senųjų gudiškųjų tekstų tyrėjas, tipologiškai vertinęs šį mitą bei teigęs, jog Lietuvos metraščių „Palemonas“ etimologiškai turėtų būti kildinamas iš slėnio „palei Nemuną“, t. y. vietos, susijusios su legendiniu Lietuvos pradininku. Šį mitą aiškino ir prof. Eugenija Ulčinaitė (VU), apžvelgdama jo apraiškas poezijoje – Jono Radvano *Radviliadoje*, Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus IV lyrikos knygos 35 odėje, sveikinimuose Liudvikui Konstantinui Pociėjui, vyskupams Kristupui Jonui Šembekui bei Ignotui Masalskiui ir kt. Temą toliau plėtojusi Asta Vaškelienė (LLTI) atkreipė dėmesį į leidinyje *Saeculum secundum* (1725), skirtame kunigaikščio Mykolo Kazimiero Radvilos Žuvelės ir Pranciškos Uršulės Višnioveckos vestuvėms, paskelbtą prozinę panegiriką: jos autorius Antanas Chondzinskis (Antonius Chądzyński) jaunųjų poros genealogiją veda iš atvykusių su Palemonu Romos patricijų (Radvilos kildinami iš Dausprungo, Višnioveckiai – iš Prospero Cezarinio). Epitetas *Palaemoni(c)us* tapo *locus communis* ir vartotas kone visuose XVIII a. proginiuose kūriniuose (pavyzdžiui, eiliuotoje panegirikoje *Ministra palatini honoris* (1745), parašytoje

pijorų vienuolijos vardu ir skirtoje Mykolo Kazimiero Radvilos Žuvelės inauguracijai Vilniaus vaivada). Mokslininkė Vida Girininkienė diskusijoje pasisakė apie jos atrastą Palemono kalno Seredžiuje pirmąjį paminėjimą (1779); jos manymu, kalnas šitaip turėjo būti vadinamas jau XVI a.

Apskritojų stalo diskusija buvo užbaigta apžvelgiant pastebėtas esmines Palemonianų tyrimų pozicijas.

MINTAUTAS ČIURINSKAS

2021 m. gruodžio 1–3 d. Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (Nacionalinė biblioteka) vyko tarptautinė konferencija „Theatrum libri: Spauda, skaitymas ir sklaida ankstyvųjų Naujųjų laikų Europoje“, skirta pirmojo archyvo įkūrimo Lietuvos Respublikoje šimtmečiui paminėti. Kartu ši konferencija tęsia Mažvydo skaitymų tradiciją.

Žodis *theatrum* (lot. „teatras, scena, veikimo sritis, arena“) ankstyvaisiais naujaisiais laikais gana dažnai metaforiškai vartotas knygų pavadinimuose ir juose paprastai reiškė neišsenkančių žinių kuria nors tema kaupimą, sistemimą ir tvarkingą rūšiavimą. Konferencijoje į spausdintą bei rankraštinę knygą žvelgta kaip į archyvinį fenomeną turinio ir formos atžvilgiu.

Per tris dienas konferencijoje, vykusioje hibridiniu būdu, buvo perskaitytos trys plenarinės paskaitos ir 32 pranešimai. Įvairių mokslo sričių tyrėjai iš Lietuvos, Latvijos, Suomijos, Italijos, Prancūzijos, Portugalijos, Ispanijos, Jungtinės Karalystės, Čekijos, Jungtinių Amerikos Valstijų ir Indijos dalijosi savo naujais tyrimais, jų metodais bei taikymo galimybėmis. Vien virtualiai konferenciją stebėjo daugiau nei 300 žmonių iš viso pasaulio.

Plenarinių paskaitų metu pranešėjai iš Latvijos ir Suomijos supažindino su savo patirtimi ir veikla skaitmeninės humanitarikos srityje. Latvijos nacionalinės bibliotekos skaitmeninių tyrimų paslaugų kuratorė dr. Anda Baklāne pristatė Latvijos skaitmeninės humanitarikos tinklą ir įvairius projektus, kuriuos įgyvendina kultūros paveldo institucijos. Helsinkio universiteto (Suomija) docentas, kompiuterinės istorijos grupės Helsinkyje (COMHIS) vadovas dr. Mikko Tolonen kalbėjo apie bibliografinių duomenų naudojimą kompiuterinės istorijos (angl. *computational history*) tyrimuose, aptarė ateities tyrimų perspektyvas. Latvijos literatūros, tautosakos ir meno instituto tyrėja dr. Sanita Reinsone dalijosi patirtimi apie bendruomenės į(si)traukimą į tyrimus, dalyvaujamojo skaitmeninio paveldo perspektyvas ir galimybes.

Knygos koncepcija, įvairūs jos vaidmenys ir funkcijos bei dinamika socio-kultūriniuose procesuose buvo pristatyta skirtingose konferencijos sesijose. Iš visų perskaitytų pranešimų paminėtini lituanistinei tematikai artimesni pranešimai. Gruodžio 1 d. pirmos sesijos „Žinių teatras“ dr. Gerio Della Rocca de Candal (Oksfordo universitetas, Didžioji Britanija) pranešimas „Nuo klasikinio *theatron* iki renesansinio *theatrum*: semantinė kaitos kilmė“ tapo savotišku konferencijos problematikos įvadu, atskleidęs sąvokos „teatras“ raidą nuo tradicinės reikšmės iki žinių sisteminimo Renesanso epochoje. Antroje sesijoje „Žinių cirkuliacija“ pranešimus pristatė mokslininkai iš Lietuvos. Dr. Lina Balaišytė (LKTI) pranešime „Apie Apšvietos literato knygas ir jų sklaidą: Vincento Marevičiaus atvejis“ analizavo, kaip XVIII a. pabaigoje formavosi knygų rinka ir nepriklausomo literato tipas, kokias jis turėjo galimybes leisti ir platinti knygas, kokiomis sklaidos priemonėmis naudojosi. Dr. Daiva Narbutienė (LMAVB) pranešime „Baltarusių Ivano Luckevičiaus muziejaus senųjų knygų paveldas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje“ atskleidė, kokios yra išlikusios senosios knygos iš buvusio baltarusių visuomenės veikėjo Ivano Luckevičiaus (1881–1919) įkurto muziejaus. Dar vieno XIX a. veikėjo kūrybinis procesas ir jo vertinimas buvo aptartas dr. Dominiko Burbos (VDU) pranešime „Liudviko Adomo Jucevičiaus knygų parengimo procesas: kūrėjo pastangos ir amžininkų vertimai“. Jame analizuota, kaip kunigas, rašytojas, istorikas, vertėjas Liudvikas Adomas Jucevičius (1813–1846) rengė ir spausdino savo kūrybą, kaip šiuos kūrinius vertino amžininkai ir pats autorius. Trečią sesiją „Knygų spauda, prekyba ir vartojimas“ pradėjo dr. Gita Drungilienė (LMAVB). Pranešime „Petro Skargos *Šventųjų gyvenimų* sklaida ir skaitytojai Lietuvoje“ tyrėja aptarė populiariausią šalia Biblijos garsaus jėzuito Petro Skargos (1536–1612) hagiografinį veikalą lenkų kalba *Šventųjų gyvenimai* (ed. princeps 1579): Lietuvos atminties institucijose saugomus įvairių laidų egzempliorius bei juose išlikusias skaitytojų marginalijas. Dokt. Brigita Zorkienė (VUB) pranešime „Senajo Vilniaus universiteto (1579–1773) mokslo darbai: kolekcija ir tyrimų galimybės“ pristatė šiuo metu Vilniaus universiteto bibliotekos vykdomą mokslo projektą „Senajo Vilniaus universiteto disertacijų (1579–1773) tyrimas ir duomenų bazės sukūrimas“ (finansuoja Lietuvos mokslo taryba). Senosios disertacijos vertinamos kaip vienos iš tikslingo žinių kaupimo XVI–XVIII a. formų, kartu galinčios atskleisti to meto akademinės bendruomenės indėlį į Lietuvos mokslo raidą. Dr. Agnieszka Franczyk-Cegła

(Nacionalinis Osolinskių institutas, Lenkija) pranešime „Anoniminė leidyba XVII a. pradžioje Krokuvoje ir Vilniuje“ analizavo 1601–1620 m. Krokuvoje ir Vilniuje leistas knygas, kurių antraštiniame lape nebuvo nurodytas leidėjo vardas. Ir Krokuvoje, ir Vilniuje tuo metu išleistas panašus tokių knygų, daugiausia proginės bei populiariosios literatūros, skaičius, ir šis reiškinys neatsiejamas nuo Naujųjų laikų Europos knygų sklaidos tendencijų.

Gruodžio 2 d. konferenciją pradėjo ketvirta sesija „Medicinos žinių sklaida“. Iš jos paminėtinas prof. dr. Dainoros Pociūtės (VU) pranešimas „Simone Simoni – pirmosios Lietuvoje publikuotos medicinos knygos autorius“, kuriame aptarta iš Toskanos kilusio mediko ir filosofo Simone Simoni (1532–1602), ketverius metus dirbusio Lenkijos ir Lietuvos valdovo Stepono Batoro gydytoju, veikla ir pirmųjų medicinos veikalų Vilniuje pasirodymo aplinkybės. Iš penktos sesijos „Žinių cirkuliacija“ paminėti du pranešimai. Dokt. Matas Grubliauskas (LKTI) pranešime „Vilniaus jėzuitų politikos paskaitų kursas (XVII a. pab.) ir užsirašinėjimo tradicija“ gilinasi į jėzuitų profesorių Zacharijo Modzelewskio ir Kristupo Puciłowskio politikos paskaitų konspektus, siekdamas atskleisti, kokie faktoriai darė įtaką medžiagos pasirinkimui viena ar kita kryptimi. Dr. Olga Shutova (Pranciškaus Skorinos studijų laboratorija, <https://skaryna.com/en/>, Prancūzija) pranešime „Pranciškaus Skorinos *Biblia Ruska* – holistinis humanistinis projektas: siekiant Renesanso epochos žinių ir estetinių idėjų“ analizavo Pranciškaus Skorinos Biblijos vertimo ypatumus ir atskleidė, kad vertimas yra artimas italų Biblijos vertėjo Nicolo Malermio 1471 m. vertimui. Iš antros konferencijos dienos minėtinas Sondros Rankelienės (VUB) pranešimas „Marginalijos Vilniaus universiteto bibliotekos inkunabuluose, arba ką užsirašinėjo inkunabulų skaitytojai“, skaitytas šeštoje sesijoje „Knygos ir tapatybė“. Jame analizuotos VU bibliotekos inkunabuluose išlikusios įvairiomis kalbomis užrašytos marginalijos, visiškai nesusijusios su knygų turiniu, susijusios su tekstu ir parodančios įvairialypį skaitytojo santykį su knyga bei skaitymu, atskleidžiančios to meto kasdienybės istoriją.

Trečią konferencijos dieną aštuntoje sesijoje „Privačios bibliotekos“ perskaityti du pranešimai apie dvi dideles Lietuvos asmenines bibliotekas. Jadvyga Misiūnienė (LNMMB) pranešime „Grafų Hutten-Czapskių biblioteka Beržėnuose: rekonstrukcijos bandymas“ pristatė iki šiol netyrinėtą grafų Hutten-Czapskių biblioteką Beržėnuose, kurios iš mažiausiai buvusių 5106

knygų tomų šiuo metu atpažinta 1 137 tomai. Dr. Lara Lempertienė pranešime „Bibliofilija kaip filantropija. Mato Strašuno kolekcijos keliais“ (LNMMB) analizavo žydų erudito, bibliofilo Mato Strašuno (1817–1885) kolekciją ir jos likimą nacių okupacijos ir pokario metais. Dr. Gabrielė Jasiūnienė (Lietuvos genealogijos ir heraldikos draugija, Šiaulių „Aušros“ muziejus) pranešime „Bajorų heraldiniai ženklai XVII–XVIII a. knygų grafikoje“ pristatė daugiausia proginėje literatūroje randamus bajorų heraldinius ženklus, jų reikšmes, vaizdavimą ir juose atsispindinčias heraldikos tradicijas. Devintą sesiją „Knygos paratekstai“ pradėjo dr. Jolita Liškevičienė (VDA) pranešimu „Plantenų spaustuvės leidiniai kaip lokalių meno kūrinių šaltiniai“, kuriame atskleidė kaip išsikirtinės Plantenų spaustuvės leidinių iliustracijos ar jų atskiri elementai kitų dailininkų būdavo kūrybingai integruoti į savitus vaizdų pasakojimus, panegirinių leidinių iliustracijas ar kitus meno kūrinius. Gražina Smaliukienė (Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka) pranešime „XVI a. Tetraevangelijos dekoro ženklų sistema kaip informacijos ir komunikacijos šaltinis“ analizavo rankraštinę XVI a. Tetraevangeliją dėmesį telkdama į dekoro elementus, viršelį, knygrišio Juozapo Antano Luckevičiaus paliktą provenienciją bei kitas išlikusias marginalijas, padedančius atskleisti knygos kūrimo aplinką, jos gyvavimą įvairiais laikotarpiais. Paminėtinas paskutinės sesijos „Knygos paratekstai“ paskutinis Aušros Rinkūnaitės (VUB) pranešimas „Seniausios Lietuvos akademinės bibliotekos virtuali rekonstrukcija“. Jame remiantis VU bibliotekos XVIII a. rankraštiniu katalogu ir išlikusiomis jo knygomis pristatyta, kokia buvo XVIII a. Vilniaus jėzuitų akademijos biblioteka. Pateikiant duomenis remtasi VU bibliotekos 2014–2015 m. vykdyto projekto „Seniausios Lietuvos akademinės bibliotekos virtuali rekonstrukcija“ (Virtus) rezultatais – sukurta duomenų baze virtus.mb.vu.lt.

Konferenciją organizavo Nacionalinės bibliotekos Dokumentinio paveldo tyrimų departamento Retų knygų ir rankraščių skyriaus vadovė dr. Viktorija Vaitkevičiūtė Verbickienė ir vyriausioji tyrėja dr. Milda Kvizikevičiūtė.

Konferencijos rėmėjai – Lietuvos kultūros taryba bei NordPlus ir projektas *Going beyond search: advancing digital competences in libraries and research communities* (NPHZ-2019/10075). Konferencijos partneriai – Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas ir Lietuvos nacionalinis muziejus.

VIKTORIJA VAITKEVIČIŪTĖ